

Regeringens proposition

1984/85: 82

om ökad insyn och samråd i frågor som rör krigsmaterielexport,
m. m.;

beslutad den 1 november 1984.

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har upptagits i
bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

MATS HELLSTRÖM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas förslag om inrättande av en rådgivande nämnd
för krigsmaterielexportfrågor. Därutöver redovisas åtgärder för att ge en
mer öppen offentlig redovisning av den svenska krigsmaterieexporten.

UTRIKESDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1984-11-01

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Bodström, Göransson, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Hellström

Proposition om ökad insyn och samråd i frågor som rör krigsmaterielexport, m. m.

1 Inledning

I Sverige råder ett generellt förbud mot export av krigsmateriel. Dispens från förbudet kan beslutas av regeringen i enlighet med av riksdagen fastlagda riktlinjer (prop. 1971:146, UU 21, rskr 343 och prop. 1981/82: 196, UU 26, rskr 345). Beslut i ärenden rörande utförelse i mindre omfattning eller där dispensfrågan eljest inte är av större vikt avgörs dock av det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden som gäller utrikeshandelsfrågor. Beredningen av ärendena sker inom krigsmaterielinspektionen.

Dispensprövningen innebär en grannliga uppgift. Särskilt svårt är det ibland att bedöma olika länders stabilitet på något längre sikt. Det är ogörligt att med målsättningen att möjliggöra en viss reglerad export utförma reglerna för dispens så att varje tveksamhet i tillämpningen undanröjs. Mot denna bakgrund har det i skilda sammanhang ifrågasatts om man inte borde inrätta en parlamentarisk nämnd med beslutande eller rådgivande funktion vid dispensprövning i krigsmaterielexportärenden. Därtill har understrukits önskvärdheten av att åstadkomma vidgad information och öppenhet rörande den svenska exporten av krigsmateriel.

En särskild arbetsgrupp inom utrikesdepartementets handelsavdelning har haft i uppdrag att undersöka förutsättningarna för olika modeller för parlamentarisk insyn och samråd i frågor som rör krigsmaterielexport. I gruppens uppdrag ingick också att pröva om vägledning kunde erhållas av vad som gäller i hithörande frågor i vissa andra länder. Dessutom hade arbetsgruppen att utreda och redovisa förslag till en mer öppen offentlig redovisning av den svenska krigsmaterielexporten. Arbetsgruppen avlämnade i juni 1984 sin promemoria "PM angående parlamentarisk insyn och samråd m. m. i frågor som rör krigsmaterielexport".

2 Gällande ordning

2.1 Handläggning av utförelärenden samt kontroll

Som tidigare nämnts handhar krigsmaterielinspektionen inom utrikesdepartementets handelsavdelning beredningen av utförelärendena. Ärenden som inte avser utförel till de nordiska länderna eller till de neutrala europeiska länderna bereds regelmässigt gemensamt med utrikesdepartementets politiska avdelning och i vissa fall med andra departement såsom försvars- och industridepartementen.

Regeringen har i förordningen (1982: 1062) om förbud mot utförel av krigsmateriel, m. m. meddelat föreskrifter om vad som avses med krigsmateriel. Klassificeringen av materiel i enskilda fall ankommer på krigsmaterielinspektionen. Mot bakgrund av de svårigheter som kan uppkomma vid gränsdragningen mellan civil och militär materiel använder sig krigsmaterielinspektionen av möjligheten att inhämta synpunkter från teknisk-vetenskaplig expertis på skilda områden. Fr. o. m. den 1 juli i år har denna ordning fått en fastare form genom att regeringen har utsett sex fristående experter med erfarenhet av skilda tekniska områden. Dessa experter står till krigsmaterielinspektörens förfogande vid bedömningen av de avgränsningsproblem som kan uppstå vid klassificeringen av materiel.

Enligt 10 kap. 6 § regeringsformen (RF) skall regeringen i alla utrikesärenden av större vikt överlägga med utrikesnämnden före avgörandet, om det kan ske. Vissa utförelärenden är av sådan vikt att denna bestämmelse är tillämplig. I enlighet med vad som anförts i den proposition som ligger till grund för den nu gällande lagen (1982: 513) om förbud mot utförel av krigsmateriel, m. m. (prop. 1981/82: 196) gäller som handlingsmönster att regeringen fortlöpande skall inhämta utrikesnämndens råd i frågor om länderval, samarbetsavtal med andra länder avseende gemensam utveckling och produktion av krigsmateriel samt även i övrigt i ärenden av principiell innebörd, dit även räknas frågor som rör export i större omfattning.

Riksdagens kontroll över handläggningen av utförelärendena utövas framför allt genom konstitutionsutskottet. Riksdagen har också andra kontrollmöjligheter. En kontroll och insyn i vidaste mening sker vid behandlingen i riksdagen av regeringens propositioner m. m. och i samband med frågor och interpellationer. Också genom utrikesutskottets behandling av vapenexportfrågor bl. a. på grundval av motioner i ämnet utövas kontroll och insyn.

2.2 Offentlig insyn i krigsmaterielexporten

Ärenden om utförel av krigsmateriel liksom upplåtelse eller överlåtelse av licensrättigheter kringgärdas av sekretess. Sekretessen motiveras framför allt av utrikespolitiska skäl. I vissa fall kan det också vara fråga om att

skydda uppgifter som, om de skulle röjas, skulle kunna skada landets försvar eller på annat sätt vålla skada för rikets säkerhet. Ärenden om krigsmaterielexport kan också innehålla uppgifter som är skyddade av hänsyn till enskildas ekonomiska förhållanden.

Sålunda gäller enligt 2 kap. 1 § första stycket sekretesslagen (1980: 100) sekretess hos regeringen för uppgifter som angår Sveriges förbindelser med andra stater eller i övrigt rör bl. a. andra stater, myndigheter eller juridiska personer, om det inte står klart att uppgifterna kan röjas utan att detta stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet. Försvarssekretessen behandlas i 2 kap. 2 § sekretesslagen. Enligt denna bestämmelse gäller sekretess för uppgifter som angår verksamhet för att försvara landet eller planläggning eller annan förberedelse av sådan verksamhet eller som i övrigt rör totalförsvaret, om det kan antas att det skadar landets försvar eller på annat sätt vållar fara för rikets säkerhet om uppgifterna röjs. Sekretess med hänsyn till skyddet för enskildas ekonomiska förhållanden gäller enligt 8 kap. 6 § sekretesslagen, i den utsträckning regeringen föreskriver det, i verksamhet som består i bl. a. tillståndsgivning för uppgifter om enskildas affärs- och driftförhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs. Med stöd av nämnda bemyndigande har regeringen i sekretessförordningen (1980: 657) – såvitt här är i fråga – förordnat om sekretess hos regeringen för uppgifter i verksamhet som består i tillståndsgivning enligt lagen (1982: 513) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m. m.

Sekretessintresset gör sig mer gällande i fråga om enskilda ärenden än i fråga om uppgifter som innefattar redovisning av exporten i stora drag i förhållande till en viss tidsperiod.

Mot bakgrund av den ordning som gäller för krigsmaterieltillverkares och försäljares redovisning av tillverkning och/eller försäljning av krigsmateriel sammanställer krigsmaterielinspektionen på årsbasis en total redovisning av tillverkning och försäljning av svensk krigsmateriel. Insamlingen, bearbetningen och sammanställningen av uppgifterna brukar vara klar fyra till fem månader efter kalenderårets slut.

Det fullständiga material som då föreligger redovisas i olika kommenterade tabeller av krigsmaterielinspektören i en årsberättelse. Uppgifterna omfattas till stor del av sekretess.

Offentligt redovisas dels den sammantagna krigsmaterielexportens värde per kalenderår och dess förhållande till värdet av den totala svenska exporten, dels krigsmaterielexportens relativa fördelning på varuslag efter sex huvudområden av vilka det största är "Vapen och ammunition för militärt bruk".

Statistiska centralbyrån publicerar exportstatistik på krigsmaterielområdet inom ramen för utrikeshandelsstatistiken. På grund av olika redovisningsprinciper, vissa begränsningar och olikheter mellan krigsmaterieför-

teckningens¹ och den s. k. SITC-nomenklaturens (summeringar av olika statistiska nummer) definitioner är värdena enligt krigsmaterielinspektionens statistik och statistiska centralbyråns inte alltid desamma. Detta gäller också för rubriken "Vapen och ammunition för militärt bruk" (SITC 95), som av centralbyrån redovisas med värdeuppgifter månadsvis och med fördelning på länder.

3 Frågornas tidigare behandling

3.1 Bakgrund

Som jag nämnde inledningsvis ligger det i sakens natur att export av krigsmateriel ständigt aktualiserar problem av principiell karaktär och att tillståndsprovningen ofta är en grannliga uppgift. Ett återkommande problem är svårigheten att värdera olika länders stabilitet på något längre sikt. Det är mot denna bakgrund ogörligt att utforma regler för tillståndsprovningen på ett sådant sätt att de skulle undanröja alla tveksamheter i tillämpningen. Det är därför som provningen av enskilda ärenden måste tillmätas särskild betydelse. Tanken på att förankra provningen av större och/eller känsligare krigsmaterielexportärenden i ett bredare forum än regeringen har därför tid efter annan varit föremål för överväganden. Fråga har därvid i första hand varit huruvida en parlamentarisk nämnd med rådgivande funktion borde inrättas. Också frågan om inrättandet av en beslutande nämnd har varit föremål för diskussion.

För att underlätta den allmänna insynen i den svenska krigsmaterielexporten har – som också tidigare nämnts – önskemål framställts om en mera öppen statistisk redovisning av den svenska krigsmaterielexporten.

3.2 Förslag om inrättande av en parlamentarisk nämnd

Förslag om att inrätta en parlamentarisk rådgivande nämnd framfördes för första gången av 1969 års krigsmaterielexportutredning (SOU 1970: 63). I betänkandet framhålls att den allmänna debatten om enskilda krigsmaterielexportärenden kan bli ofullständig och missvisande till följd av att krigsmaterielexportärendena ofta innehåller uppgifter och beslutsgrunder som inte kan offentliggöras. Utredningen menade bl. a. att det är av stor vikt att besluten blir föremål för fortlöpande kontroll och insyn samt att den kontroll som sker genom konstitutionsutskottets granskning inte från alla synpunkter är tillräcklig främst därför att den sker i efterhand.

¹ Förteckning över vad som avses med krigsmateriel enligt lagen (1982: 513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. intagen som bilaga i förordningen (1982: 1062) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.

Förslaget avvisades i den efterföljande propositionen (prop. 1971: 146). Föredraganden åberopade därvid bl. a. konstitutionella skäl och menade att utrikesnämnden enligt hans mening var rätt forum för samråd i enskilda krigsmaterielexportärenden.

Riksdagen hade inga erinringar mot dessa uttalanden. Utrikesutskottet förutsatte att viktiga frågor av utrikespolitisk natur som aktualiseras i samband med ärenden rörande svensk krigsmaterielexport blir föremål för samråd med utrikesnämnden (UU 1971: 21, rskr 343).

Den krigsmaterielexportkommitté som år 1979 på begäran av riksdagen fick i uppdrag att se över 1971 års riktlinjer för svensk export av krigsmateriel berörde också frågan om parlamentariskt samråd i sitt betänkande Svensk krigsmaterielexport (SOU 1981: 39).

Kommittén pekade på den grannliga uppgift som tillståndsprövningen ofta innebär samt erinrade om att riksdagen i samband med sin hemställan om en översyn av 1971 års riktlinjer slagit fast att utrikesnämnden borde kunna fylla funktionen av samrådsorgan i vapenexportfrågor av mera betydande utrikespolitisk räckvidd. Det fanns för kommittén ingen anledning att ifrågasätta denna ståndpunkt. Kommittén kunde konstatera att regeringen under åren hört utrikesnämnden i vissa vapenexportärenden. Kommittén föreslog emellertid att regeringen fortlöpande skulle inhämta utrikesnämndens råd i frågor om länderval, samarbetsavtal avseende gemensam utveckling och produktion av krigsmateriel samt även i övrigt i större ärenden av principiell innebörd.

Kommitténs förslag mötte inga invändningar från remissinstanserna. Dock ville LO för sin del förorda att en särskild rådgivande nämnd inrättas med motiveringen att en sådan skulle ha bättre förutsättningar än utrikesnämnden att grundligt följa tillämpningen av föreskrifterna för krigsmaterielexporten och medverka till att dessa preciseras när behov av detta uppstår. Detta skulle dock inte hindra att även utrikesnämnden kunde rådfrågas i spörsmål av stor utrikespolitisk räckvidd.

I den tidigare nämnda propositionen (prop. 1981/82: 196) med förslag till nu gällande lag om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m. m. åberopade föredraganden de skäl av konstitutionell art som tidigare hade anförts mot inrättandet av en nämnd av det slag som föreslogs av 1969 års utredning och som LO refererat till. Föredraganden ansåg i likhet med kommittén att utrikesnämnden fyller funktionen som samrådsorgan samt förklarade sig ense med kommittén om att regeringen fortlöpande borde inhämta nämndens råd i frågor om länderval, samarbetsavtal avseende gemensam utveckling och produktion av krigsmateriel samt även i övrigt i ärenden av principiell innebörd, dit han också räknade frågor om export i större omfattning.

I en socialdemokratisk motion (1981/82: 2490) i anslutning till propositionen framhölls att det genom den nya utformningen av lagstiftningen om vapenexportärenden skulle komma att bli fler ärenden som skall prövas av

regeringen. Motionärerna ifrågasatte mot denna bakgrund om utrikesnämnden med sin alldeles speciella ställning – att vara ett samrådsforum i viktiga utrikespolitiska spörsmål – skall åläggas uppgifter som i vissa avseenden liknar styrelsens för en statlig myndighet. Ett annat skäl till tveksamhet angavs vara nämndens särskilda sammansättning.

Enligt motionärernas mening borde man i stället låta en lekmananämnd under regeringen anförtros de uppgifter som enligt propositionen skulle ombesörjas av utrikesnämnden. Motionärerna ansåg det på grundval av det föreliggande materialet inte möjligt att lägga fram ett alternativt förslag utan förordade ett förnyat utredningsarbete med angiven inriktning.

Utrikesutskottet framhöll i sitt betänkande (UU 1981/82: 26) att det är angeläget att regeringen i den ofta ömtåliga prövningen av krigsmaterielexport till enskilda länder har tillgång till ett samrådsforum med bred politisk förankring. Utrikesnämnden har självfallet i första hand andra och från krigsmaterieexporten artschilda uppgifter. Eftersom nämnden redan vid olika tillfällen utnyttjats för det angivna syftet och en nyligen avslutad utredning inte ansett sig vilja föreslå någon annan lösning, fann utskottet det rimligt att regeringen gavs möjlighet att på ett mer regelbundet sätt än dittills inhämta nämndens mening i krigsmaterielexportärenden av större vikt. När detta förfarande prövats en tid borde – enligt utskottet – en utvärdering av erfarenheterna kunna ske.

3.3 Offentlig insyn i krigsmaterieexporten

Också när det gäller offentlig insyn i krigsmaterieexporten har – som tidigare sagts – önskemål framförts om en mera öppen och detaljerad redovisning.

I sitt remissyttrande över det tidigare nämnda betänkandet av 1979 års krigsmaterielexportkommitté (SOU 1981:39) ansåg statistiska centralbyrån att allmänheten i större utsträckning än f. n. bör få statistisk information om den svenska krigsmaterieexportens omfattning och fördelning.

Statistiska centralbyrån föreslog också att krigsmaterielinspektionen skall undersöka möjligheterna att statistiskt belysa omfattningen av licensgivning för tillverkning i utlandet och annan tjänsteexport som kan förekomma samt möjligheterna att inhämta information om eventuell vidareexport av licenstillverkad materiel.

I den proposition som följde (prop. 1981/82: 196) framhöll föredraganden att det självfallet är önskvärt att informationen om krigsmaterieexportens omfattning och fördelning ges offentlighet så långt det är möjligt med hänsyn till utrikespolitiska och kommersiella sekretesskäl.

Vid riksdagens behandling av propositionen framfördes i motioner såväl från socialdemokraterna (mot. 1981/82: 2490) som vänsterpartiet kommunisterna (mot. 1981/82: 2445) starka önskemål om en mera öppen redovisning av Sveriges export av krigsmateriel.

Också utrikesutskottet ansåg det angeläget att den svenska vapenexporten så långt gällande sekretessregler medger redovisas offentligt (UU 1981/82: 26).

4 Arbetsgruppen

Mot bakgrund av givna direktiv har arbetsgruppen undersökt förutsättningarna för olika modeller för samråd i frågor som rör krigsmaterielexport.

I sin studie har gruppen redovisat vad som gäller i hithörande frågor i andra jämförbara industriländer. Av studien framgår att ringa vägledning kan hämtas från dem. Något samrådsforum i egentlig mening förekommer inte i något av dessa länder.

Gruppen konstaterar att antalet ärenden som varit föremål för överläggning med utrikesnämnden har ökat sedan den 1 januari 1983, då ordningen med ett mer regelbundet inhämtande av utrikesnämndens mening i krigsmaterielexportärenden tog form.

Gruppen framhåller att den grupp av ärenden som enligt nu etablerad praxis skall göras till föremål för överläggningar med nämnden, kan bedömas vara något större än vad regeringsformen kräver. Dock är vissa krigsmaterielexportärenden ändå av den naturen att överläggningar med nämnden skall ske innan regeringen fattar beslut. Arbetsgruppen slår fast att denna skyldighet, som för övrigt inte kan förändras utan grundlagsändring, inte bör ändras. En ny nämnd kan således inte ersätta utrikesnämnden.

Arbetsgruppen konstaterar vidare att det med nuvarande konstitution inte är möjligt att åstadkomma parlamentarisk beslutanderätt i fråga om enskilda exportärenden. En sådan ordning skulle strida mot regeringsformens bestämmelser om vilka uppgifter som är lagda på riksdagen och dess föreskrifter i 11 kap. 8 § som förbjuder att rättskipnings- eller förvaltningsuppgifter fullgörs av riksdagen i vidare mån än vad som följer av grundlag eller riksdagsordningen. Sistnämnda bestämmelse innefattar ett principiellt förbud mot att riksdagen bemyndigar sig själv att handha förvaltningsuppgift, t. ex. att besluta om tillstånd i enskilda ärenden.

När det gäller frågan om inrättande av en parlamentarisk rådgivande nämnd för samråd och insyn i krigsmaterielfrågor skiljer arbetsgruppen på ett av riksdagen utsett organ, där ledamöterna som språkrör för riksdagen utövar kontroll av och lämnar rådgivning i enskilda ärenden och en från riksdagen fristående av regeringen på parlamentarisk grund tillsatt nämnd med rådgivande funktion. Definitionsmässigt – menar gruppen – kan det sägas att en nämnd av sistnämnda slag skiljer sig från en lekmananämnd därigenom att det i fråga om en parlamentarisk nämnd garanteras att ledamöterna utses på parlamentarisk grund, vilket inte behöver vara fallet i fråga om en lekmananämnd.

Enligt arbetsgruppens mening skulle ett parlamentariskt organ av det först angivna slaget strida mot vår konstitution därigenom att denna klart anger i vilken form riksdagens kontroll skall ske, nämligen – i detta sammanhang – främst genom den kontroll som utövas av konstitutionsutskottet.

Mot en nämnd av de senare slagen möter – enligt gruppens mening – inte några konstitutionella betänkligheter. Arbetsgruppen påpekar att nämnder av jämförbart slag redan i dag förekommer i viss utsträckning. Ett exempel härpå är den år 1976 inrättade försvarets underrättelsenämnd, som har till uppgift att följa underrättelsetjänsten inom försvarsmakten på central och högre regional nivå.

För att vidga insynen och åstadkomma ökat samråd i frågor som rör krigsmaterielexport föreslår arbetsgruppen att en rådgivande nämnd inrättas där ledamöterna utses på parlamentarisk grund.

Med hänsyn till att vissa ärenden – även om en rådgivande nämnd inrättas – måste bli föremål för överläggningar med utrikesnämnden, föreslår gruppen en viss koppling till utrikesnämnden som bör komma till uttryck därigenom att ledamöterna utses efter förslag av de partier som är företrädare i utrikesnämnden.

För att bredda den allmänna debatten och samtidigt förse riksdagen med en samlad information föreslår arbetsgruppen att regeringen varje år lämnar riksdagen en skriftlig redogörelse för den svenska krigsmaterielexporten.

Slutligen föreslår gruppen att vissa uppgifter ur krigsmaterielinspektörens årsberättelse till regeringen vilka hittills inte varit tillgängliga publiceras offentligt.

5 Föredragandens överväganden

5.1 Vidgad insyn och samråd

Den grannliga uppgift som dispensprövningen ofta innebär sammantagen med den strikta sekretess som kringgärdar krigsmaterielexporten talar enligt min mening för att man nu på nytt bör överväga frågan om en särskild form av samråd och insyn i dessa ärenden.

Den ordning med ett mera regelbundet inhämtande av utrikesnämndens mening i krigsmaterielexportärenden som tog form efter den 1 januari 1983 har nu gällt i snart två år. Under denna tid har – som arbetsgruppen också framhållit – flera ärenden än tidigare varit föremål för överläggningar med nämnden.

Utrikesnämndens främsta uppgift är att vara ett samrådsforum i viktiga utrikespolitiska spörsmål. I sådana har regeringen enligt grundlagen att överlägga med nämnden före beslut, om så kan ske. Vissa krigsmaterielexportärenden är av den karaktären att samråd med nämnden bör ske innan regeringen fattar beslut. Detta gäller sådana ställningstaganden till vapen-

export som är av större utrikespolitisk vikt. Att söka åstadkomma någon ändring i detta förhållande har aldrig varit avsikten.

Däremot är det min uppfattning att en del av de ärenden som nu görs till föremål för överläggningar med utrikesnämnden utan att grundlagen kräver detta lämpar sig mindre väl för samråd i detta forum. Detta mot bakgrund bl. a. av att den hårda arbetsbelastning som råder i utrikesnämnden kan komma i konflikt med behovet att kunna ägna tillräcklig tid åt varje exportärende, där bl. a. kravet på lämnande av en fyllig bakgrund är oeftergivligt.

Enligt min mening är det mera ändamålsenligt att åstadkomma ett särskilt samrådsforum för behandling av enskilda exportärenden. Ett sådant samrådsforum kan enligt min mening tillskapas genom inrättandet av en rådgivande nämnd för krigsmaterielexportfrågor. Jag förordar därför att en sådan nämnd inrättas.

Tillskapandet av en rådgivande nämnd får självfallet inte medföra att ett nytt organ inrättas vid sidan av utrikesnämnden med samma funktion som denna såvitt avser krigsmaterielexportärenden. I stället bör enligt min mening tillkomsten av en rådgivande nämnd kunna innebära dels att omfattningen av ärenden som bör göras till föremål för ökat samråd breddas, dels att utrikesnämnden i förhållande till vad som nu gäller kan avlastas vissa ärenden. I enlighet med vad som tidigare har sagts råder f. n. den praxis att regeringen inhämtar utrikesnämndens råd i frågor om länderval, samarbetsavtal med andra länder avseende gemensam utveckling och produktion av krigsmateriel samt även i övrigt i ärenden av principiell innebörd, inbegripet frågor som rör export i större omfattning. Vissa av dessa frågor kan vara av den arten att de inte innehåller sådana utrikespolitiska implikationer att grundlagen kräver överläggningar med nämnden.

Av det sagda framgår att det i vissa särskilt viktiga ärenden kan krävas dels samråd med en rådgivande nämnd, dels överläggningar med utrikesnämnden. Diskussioner i en rådgivande nämnd kan således i vissa ärenden vara att betrakta som förberedande samråd inför överläggningar med utrikesnämnden. Med hänsyn till att nämnden enligt min mening bör vara oförhindrad att föreslå att ärenden görs till föremål för överläggningar med utrikesnämnden kan samtidigt diskussioner i en rådgivande nämnd föranleda att frågor som eljest inte hade kommit att tas upp i utrikesnämnden anmäls där.

Den rådgivande nämndens uppgift bör vara att lämna de råd i enskilda ärenden som nämnden kan finna påkallade. Härigenom kan synpunkter tillföras den ordinarie beredningsprocessen och underlaget inför regeringens beslut breddas. I den rådgivande funktionen ligger självfallet att regeringen inte är bunden av nämndens mening. Genom att enskilda ärenden på detta sätt görs till föremål för samråd med nämnden, ges denna fortlöppande insyn i regeringens handläggning av krigsmaterielexportärendena.

För att kunna utföra sin uppgift på ett meningsfullt sätt måste ledamöterna – som arbetsgruppen också har understrukit – besitta erforderlig sakkunskap på det speciella område det här är fråga om. Ärenden som avser vapenexport fordrar ställningstaganden som i hög grad rör Sveriges utrikespolitik, främst den säkerhetspolitiska delen, där skälen som talar för att en viss export tillåts måste vägas mot de utrikespolitiska skäl i övrigt som kan tala emot. Kunskap i dessa ämnen finns företrädd framför allt i utrikes- och försvarsutskotten inom riksdagen. Bl. a. mot denna bakgrund förordar jag en på parlamentarisk grund tillsatt nämnd. Något krav på att varje ledamot också har uppdrag som riksdagsledamot bör dock inte ställas upp.

Mot bakgrund av kopplingen till samrådet i utrikesnämnden ter det sig enligt min mening – och som arbetsgruppen också rekommenderat – lämpligt att en rådgivande nämnd tillsätts efter förslag från de partier som är företrädda i utrikesnämnden. En viss personanknytning till utrikesnämndens ledamöter skulle kunna vara naturlig. Ledamöterna bör utses av regeringen för en tid av tre år. Antalet ledamöter i en rådgivande nämnd bör i enlighet med vad arbetsgruppen förordat uppgå till högst sex.

För att nämnden skall kunna fylla sin uppgift att lämna råd i enskilda ärenden bör självfallet information till nämnden lämnas och samråd med denna initieras. Nämnden bör emellertid inte vara förhindrad att själv ta upp ärenden och hos krigsmaterielinspektionen eller hos regeringen föreslå de åtgärder som dess iakttagelser kan föranleda. Nämnden bör – som jag tidigare nämnt – också vara oförhindrad att föreslå att ärenden görs till föremål för överläggningar med utrikesnämnden.

Lämnande av information och samråd bör handhas och samordnas av krigsmaterielinspektören. Samråd bör enligt min mening ske, förutom i frågor om länderval, om samarbetsavtal med andra länder och om större export- och licensärenden, i övriga ärenden som inte är av rutinkaraktär. I enlighet härmed bör samråd normalt inte ske om kompletterande leveranser och export av reservdelar o. d. Samrådet behöver inte vara begränsat till ärenden i vilka regeringen har att fatta beslut. Undantagsvis bör samråd också kunna ske i ärenden som avgörs av det ansvariga statsrådet.

Samrådet bör ske inom ramen för det ordinarie beredningsarbetet, dvs. före föredragning inför det ansvariga statsrådet och därmed, i förekommande fall, före överläggningar med utrikesnämnden.

Samråd bör givetvis inte ske endast i fall då beredningen inom regeringskansliet talar för ett positivt beslut, dvs. meddelande av dispens från det grundläggande utförselförbudet, utan även i fall där beredningen givit vid handen att t. ex. en ansökan om utförsel bör avslås.

För att samrådet skall bli verkningsfullt samtidigt som det inte får hindra den snabbhet i beslutsprocessen som ofta är nödvändig, bör sammanträde med nämnden ske relativt ofta, förslagsvis varje månad. I vissa fall kan dock tiden inte medge samråd. I sådana fall bör det vara tillräckligt att nämnden informeras i efterhand.

Nämndens ledamöter och de som kan komma att delta vid nämndens sammanträden måste självfallet vara underkastade tystnadsplikt. Detta följer av gängse regler i sekretesslagen. Nämndens ledamöter som kan bli knutna till nämnden får således inte röja sekretessbelagda uppgifter som de får del av under tjänstgöringen i nämnden.

Enligt min mening krävs t. v. inte något tillskott av personal inom krigsmaterielinspektionen för att möta det merarbete som uppstår i form av utökat samråd, kallelser o. d.

Nämnden bör kunna börja sitt arbete den 1 januari 1985. Nämndens uppgifter och organisation bör regleras i en av regeringen utfärdad instruktion.

5.2 Ökad offentlig redovisning

Mot bakgrund av de tidsperioder som gäller i fråga om uppgiftsskyldighet för de enskilda tillverkarna och försäljarna kan – som framgår av det tidigare sagda – krigsmaterielinspektionen endast på årsbasis ge en total redovisning av exporten av krigsmateriel. Det må här framhållas att den statistiska information som Sverige offentliggör i förhållande till åtskilliga andra länder hör till de mera öppna. Det är dock av stort intresse att anstängningar görs för att ytterligare vidga denna information.

Jag delar arbetsgruppens mening om att ett lämpligt sätt att bredda den allmänna debatten och samtidigt förse riksdagen med en samlad information om den svenska krigsmaterielexporten är att regeringen varje år till riksdagen lämnar en redogörelse på samma sätt som i dag sker t. ex. beträffande svenska företags verksamhet i Sydafrika och Namibia.

En sådan redogörelse bör – med hänsyn till de intressen som skyddas av sekretess – kunna innehålla en allmän redovisning för exporten ledsagad av kommentarer samt noteringar om t. ex. exportländer. I tabellform kan redovisas exportens värdemässiga storlek dels totalt, dels uppdelad på regioner och länder, varuslag i lämpliga grupperingar samt under året meddelade tillstånd till upplåtelse eller överlåtelse av licensrättigheter. I en sådan redogörelse bör uppgifter också kunna lämnas om den värdemässiga storleken av de viktigaste svenska krigsmaterieltillverkande företagens export. I redogörelsen kan det också tas upp statistik över antalet utförelseärenden som har prövats under året med fördelning på regeringsbeslut resp. beslut som har fattats av det ansvariga statsrådet ensamt.

Härutöver bör det enligt min mening som komplement till statistiska centralbyråns statistik övervägas huruvida vissa uppgifter ur redovisningen även kan tjäna som underlag för publicering för statistiska ändamål. Fortlöpande bör självfallet ansträngningar göras att så långt det överhuvudtaget är möjligt vidga öppenheten i fråga om statistiskt material.

Som jag redan har sagt har frågan om en bredare rådplägning kring och förankring av större och/eller känsligare krigsmaterielexportfrågor varit

föremål för överväganden i riksdagen vid flera tillfällen. Riksdagen har därvid funnit att utrikesnämnden borde kunna fylla funktionen av ett sådant samrådsorgan. När jag nu – mot bakgrund av arbetsgruppens rapport och utrikesutskottets önskemål om en utvärdering av hittills rådgivande ordning – förordar inrättandet av en på parlamentarisk grund tillsatt rådgivande nämnd finner jag det av vikt att underställa riksdagen förslaget för godkännande, även om inrättandet av nämnden i och för sig kan anses falla inom regeringens eget kompetensområde.

6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att godkänna inrättandet av en rådgivande nämnd i krigsmaterielexportfrågor.

7 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

